

מה מתחולל בליבו של נער מתמודד?

– מאמר חמישי –

נכתב בס"ד ע"י
יחיאל פליסקין
מחבר ספר 'שתולים בבית השם'

להצטרפות לרשימת התפוצה
ולהארות ותגובות
דוא"ל: A9414725@walla.co.il

א. נשירה = קריסת מערכות

חובה עלינו להבין מהו המושג המכונה 'נשירה', ומה עובר בליבו של הנער או הנערה במהלך שנות ההתמודדות. הרבה הורים ומחנכים אינם מבינים מספיק מה קורה בליבם של הצעירים המתמודדים. הם עלולים להתייחס אל הנשירה כבחירת 'דרך חיים' של מרדנות ונהנתנות, ובהתאם לכך הם פותחים במלחמה נמרצת נגד אותה 'דרך'.

אולם ההגדרה האמיתית של נשירה, הינה: **קריסת מערכות**. התחושה המרכזית המניעה את הנער, היא: **מצוקה חריפה**, שממנה נובעות כל ההתנהגויות השליליות. הנערים האלו אינם מצליחים לעמוד בדרישות המוצבות בפניהם ע"י המסגרות השונות שמעליהם - הדרישות של הבית, של מסגרת הלימודים, של הקהילה, או של ההלכה. כאשר הפער בין הדרישות לבין המעשים שלהם גדל והולך, הם כבר לא יכולים לשאת את המתח הזה, את תחושת הכשלון החוזרת על עצמה בקביעות, את משפטי הביקורת ומבטי הזלזול, בפרט אם מתלווים אליהם גם נזיפות או עונשים. הם מוצאים עצמם מתנצלים מדי יום על מעשיהם, ואף על עצם הווייתם. הם חווים מצוקה נפשית קשה, מכך שאינם מצליחים להתמלא בתוכן וסיפוק לחיים. זו הסיבה שהם פוזלים או פורשים למקום אחר, **למרות שהם יודעים** שזהו צעד לא נכון, אולם הם חשים צורך נואש להימלט מהאתגר הקשה מדי.

כמעט אף אחד מנערים אלו לא בחר מרצונו בדרך הייסורים אותה הוא עובר. עדיין לא ראינו בחור ישיבה מן המניין שקם בוקר אחד ומחליט לעזוב את הלימוד ויראת-השמים, רק משום שגילה את "האור הגנוז ברחוב", או שהוקסם מ"הפילוסופיה העמוקה של הנושרים"... גם המקרים המפורסמים של נער ש"רק הציץ לרגע אחד באינטרנט וכבר התקלקל", הם נדירים מאד.

בדרך כלל הנשירה היא תוצאה מתהליך ארוך טווח, כעין מעגל קסמים שנראה כך:

1) מרגיש - חוסר טעם בלימוד,

2) שמוביל - לקושי לעמוד בגבולות,

3) שגורר - חיכוכים עם צוות הישיבה,

4) שגורם - לדימוי עצמי שלילי,

5) שדוחף - לחפש סיפוק מהיר בחוץ,

ומכאן המעגל מתחיל לחזור על עצמו בסיבובים מעגליים: טעימת הריגושים החיצוניים מפחיתה עוד יותר מהטעם בלימוד, חוסר הטעם מוביל עוד יותר לקושי בגבולות, וחוזר חלילה. כאשר מדי 'סיבוב' התנופה נהיית יותר חזקה, וההתדרדרות יותר משמעותית.¹

לאור זאת, הרגש המרכזי שעלינו להרגיש כלפיהם, הוא: **רחמים**. הרי אילו היה הנער חולה ומאושפז בבית חולים ל"יע, בוודאי היינו מלאים רחמים עליו. גם עכשיו הוא חולה אנוש, אך לא בגופו אלא בנפשו. בדיקות דם וצילומי רנטגן לא יספרו לנו זאת, אבל כל הווייתו זועקת חולי. האין ראוי הוא לרחמים?...?

למסקנה זו הגעתי לא ביושבי אל שולחן הכתיבה, אלא מתוך היכרות קרובה עם המון נערים כאלו, ואינספור שעות שיחה עמם, כשהם שופכים את דם ליבם, ומתארים מסכת של קשיים וצרות. מלאים הם על גדוניהם בתחושות אכזבה, תסכול, כשלון, וחוסר בטחון עצמי. ליבם שבור לאלפי רסיסים, במסתרים תבכה נפשם. פעם הבאנו כתב של אחד מהבחורים האלו לגרפולוגית, והיא כתבה עליו בין השאר: "הוא מתאבל על עצמו"!... אמנם החזות החיצונית שלהם מטעה, לפעמים. יש מהם המצליחים להתלבש בצורה יפה או ייחודית, או לעטות על פניהם ארשת של אושר. אולם מי שקצת נכנס פנימה לעולמם, מרגיש מיד בכאב העולה על גדותיו. וכפי שאמר לי פעם אחד הבחורים הללו, עת שהיה לבוש בהידור רב, בעת שמחה משפחתית: "אני נראה מליון דולר, אבל לא שווה שקל"...

ב. מתמודדים מספרים על עצמם

מתוך ראיון עם נער מתמודד:

"למדתי בירושלים, בתלמוד תורה ואחר כך בישיבה קטנה. לא עמדתי בזמנים, הגעתי באיחור לסדרים, לא הגעתי לתפילות, וכך מצאתי את עצמם בתקר תמידי עם צוות הישיבה. היו לי המון שאלות, אך לא היה לי את מי לשאול. בישיבה היו תלמידים מקולקלים, נמשכתי אליהם, הם היו היחידים שהתייחסו אלי. הצוות מייד שייך אותי למקולקלים, לא חשבו שזה אומר שאני במצוקה - והייתי במצוקה. תקשיבו לי: אם מישוהו לא הולך בתלם, סימן שמשוהו מציק לו. כדאי מאוד להקשיב לו במקום להתעמת איתו, אם כך היו נוהגים הצוותים החינוכיים בישיבות, הרבה פחות היו נפלטים, ברחוב היו הרבה פחות שבבניקים".

¹ הערה חשובה: המעגל אינו חייב להתחיל דווקא ב'חוסר טעם בלימוד', הוא יכול להתחיל גם בסעיף אחר של המעגל, שגורר אחריו את הסעיף הבא וכו'. ובפרט אצל בנות שנושא הלימוד הוא פחות מהותי אצלן.

מתוך מכתב של נערה מתמודדת (שגיאות הכתיב הושארו במכוון):

אתם קוראים לנו 'נושרים' 'פירחחים' 'שבבניקים', אתם מתעלמים מימנו ומהבעיות שלנו, אתם לא מנסים לעזור לבעיותנו, אבל מיתחת לכול המראה שלנו, הסיגריות האלכהול וחיי הרחוב, גם הנשמה שלנו בוכה בשקט, בלילה ב 5 ליפנות בוקר כשהנכנו חוזרים "לבית", הוא לכול מקום אחר. אני רוצה שתקשיבו לסיפור שלי. כשהייתי קטנה בערך בת 7 התחילו הבעיות שלי בבית, ההורים שלי היו במריבות לא נורמליות, צעקות ומריבות... ברחתי כמה פעמים הרבה לרחוב, הרחוב זה ממכר אפילו יותר מסיגריות, סמים הוא קפאין, אתה אחרי פעם אחת לא יכול להפסיק. יצאתי הרבה לחברה שלי הם הפכו למישפחה שלי, בכיתה ח' השתניתי מאוד, לא למדתי בכלל, הייתי יושבת בשיעור ומעצבנת ת'מורה, התחצפתי, ברחתי, סילקו אותי לכמה ימים, ומאז לא חזרתי יותר לבית ספר, אבנתי שיש דרך אחרת, דרך שמי שלא עומד במקום שלנו לא יבין לעולם, את אהבה שלא קיבלנו בבית קיבלנו בחוץ!! אני מבקשת שתפרסם את זה, ולכול הציבור, בפעם הבאה שאתם רואים חברה כמנו, תנסו להבין, להיסתכל מעבר, גם אנחנו נשמות יהודיות אפילו שהלכנו קצת לאיבוד.

שמא תאמרו, התיאור שלה אינו מייצג את הכלל, משום שהנערה הזו הגיעה משכבת מצוקה, ולא כל הנושרים מגיעים משם. אך מכל מקום הבסיס הוא אחד: **כל נשירה מגיעה מתוך מצוקה פנימית!** זהו עיקרון משותף לכל הנושרים כולם, ללא יוצא מן הכלל.

ג. דעת תורה על תופעת הנשירה

לאחרונה נמסרה עדות מפי מרן החזון איש זצ"ל, שעשויה לשפוך אור חדש על תופעת הנשירה.

כך מסר הגה"צ רבי דב יפה זצ"ל, בשם החזון איש זצ"ל: על אותם הנחשלים שבקרב הבחורים אמר לי מרן החזון איש זצוק"ל, שיש להסתכל עליהם כעל אנוסים או קרוב לזה, וחס ושלום לא כפושעים (מכתב לוועידת החינוך, הובא ב'תד נאמן' כ"ט טבת תשע"ה).

אבן מקיר תזעק! משמעות הדברים היא, שבניגוד לחשיבה המקובלת, רבים מבחורים אלו בעצם אינם אשמים במצבם העגום, שנכפה עליהם לאור נסיבות וקשיי הדור. קביעה זו של החזון איש, דורשת מאיתנו לכאורה לחולל מהפכה של ממש בכל היחס והטיפול בנערים מתמודדים. שהרי כמובן אינו דומה היחס שיש להתייחס ל'מזידי' ו'פושעי' כהיחס שיש להתייחס ל'אנוסי' או 'קרוב לאנוסי'.

וכן נשאל הגאון רבי עזריאל אויערבאך שליט"א, לגבי בחורים אלו האם הם נחשבים בגדר 'עמיתך' לגבי הלכות התורה, והשיב: בחורים הנושרים שמסתובבים ברחוב כיון שאין להם שום שיטה אלא בעיקר טרודים ביצורם, הרי הם בגדר בין שוגג לאונס, והרי הם בכלל 'עמיתך' לכל דיני התורה (עפ"י ספר משנת ישראל להג"ר ישראל וינמן שליט"א, עמ' כג).

וכבר היה מעשה באבא אחד שבנו התדרדר מבחינה רוחנית, והאב היה שבור מאד ממצב בנו. כאשר שאלתי את האב מדוע הוא כה שבור, השיב לי כי כשהוא רק מדמיין את עונשי הגהינום שיקבל בנו בשמים, נופלת עליו מרה שחורה. אמרתי לו בערך כך: "אתה יכול להירגע, לפי החזון איש בכלל לא בטוח שהוא יקבל עונשים חמורים. מי יודע, אולי העונש שאתה תקבל על אמירת לשון הרע אחד, חמור יותר מהעונש של בנך על כל עבירותיו יחד, כי הוא אנוס או שוגג, ואתה מזידי..."

והאמת אומר, שמאז שהתחלתי לטפל בבחורים מתמודדים לפני כחמש-עשרה שנים, היתה לי הרגשה פנימית חזקה מאד, שבחורים אלו הם אנוסים במעשיהם. אלא שלא יכלתי לקבוע כן על דעת עצמי, שהרי לכאורה זה סותר ליסוד 'הבחירה החופשית', שכל יהודי יש לו בחירה בין טוב לרע, והוא אחראי לעבירותיו. אך במשך השנים מצאתי הרבה מדברי רבותינו בענין, ונתברר לי בבירור שאין בזה שום סתירה לכח הבחירה [במסגרת זו לא אוכל להאריך בשאלה העיונית הנ"ל].

ד. שאלות נפוצות בנושא

שאלה: "אבל הוא יודע את האמת, אז מדוע הוא לא חי לפיה?!"

תשובה: ידיעת האמת אינה מספיקה לבדה כדי לקיים. כדי שהאדם יקבל על עצמו את עול תרי"ג המצוות, הוא צריך כמה תנאים נפשיים. ביניהם: הרגשה מינימלית של מתיקות בקיום המצוות. אסמכתא לדברים נמצא בציטוט הבא.

כתוב בגמרא (בבא מציעא דף לג): דריש רבי יהודה ברבי אלעאי, מאי דכתיב (ישעיהו נח, א) הַגִּד לְעַמִּי פְשָׁעִים, וּלְבַיִת יַעֲקֹב חַטָּאתָם? הַגִּד לְעַמִּי פְשָׁעִים - אלו תלמידי חכמים ששגגות נעשות להם כזדונות. וּלְבַיִת יַעֲקֹב חַטָּאתָם - אלו עמי הארץ שזדונות נעשות להם כשגגות. ופירש רש"י (ד"ה חטאתם): **אפילו פשע שלהם אני קורא חטאת.**

וביאר בספר באר מים חיים (שמות יט, ג): לעמי הארץ שבהם, תאמר להם באמירה רכה שלא יכבד עליהם עול העונשים הקשים בעברם על התורה, כי להם **גם זדונות נחשבים כשגגות לצד פחיתות ערכם והבנתם בגדלות הבורא ומתיקות התורה והמצוות.**

כלומר, הקב"ה מצווה את הנביא ירמיהו, לפנות לעמי הארץ, ולהרגיע מעט את מצפונם. להודיע להם שהעבירות שהם עשו **במזיד**, אינם נחשבים אצל הקב"ה אלא **כשוגג**. כי גם אם הם יודעים שהדבר אסור, אך אם הדבר אצלם כידיעה 'יבשה', ללא תמיכה של הרגשת מתיקות, והבנה בגדלות הבורא, הרי ידיעה יבשה זו אין בכוחה לעצור אותם מלחטוא. ועל כן הם נחשבים ל'שוגג' ולא לימזיד'. וכמה מתאימים הדברים לנערים המתמודדים של ימינו.

שאלה: "למה פעם הוא יכל ועכשיו לא?"

לפעמים הורים טוענים באוזני: "אבל בשנות הישיבה-קטנה הוא כן היה מסוגל, אז איך פתאום בישיבה-גדולה הוא לא מסוגל?". או: "בתלמוד תורה הוא כן הצליח, אז למה בישיבה קטנה לא? אין זאת אלא שהוא לא רוצה!".

תשובה: אין ראייה ממסגרת למסגרת. בתלמוד תורה אין לילד אישיות עצמאית, הוא עושה רק מה שאומרים לו. גם בישיבה קטנה הוא נתון עדיין למשמעת הדוקה, יחסית. לעומת זאת בישיבה גדולה הוא הרבה יותר ברשות עצמו, וממילא שכיח שהבעיות הפנימיות שלו, שהיו חבויות עד עתה במסתרי ליבו, פורצות החוצה בישיבה קטנה, או בישיבה גדולה.

ובכלל, אין הוכחה מתקופה לתקופה. לפעמים עוברים על בחור דברים שונים, שמעמידים אותו במצב נפשי אחר, ודברים שהיו פעם פשוטים לו, נעשים עכשיו לא כל כך פשוטים. גם אנו ההורים אם נתבונן בעצמנו, נראה שלא כל מעשינו מסודרים בגרף עולה. יש דברים שבשנים קודמות הלכו לנו בקלות, ואח"כ עובר זמן וזה נהיה לנו קשה.

שאלה: "אבל הוא כשרוני, אז הוא כן מסוגל!"

תשובה: הכשרון אינו מספיק. כדי להצליח בלימודים וביראת שמים, צריך גם **ריכוז ויכולת התמדה**. להיפך, לנערים המתמודדים, הכשרון עוד מזיק מבחינה מסוימת. כי הורים ומחנכים טוענים להם שוב ושוב שהם מסוגלים, כי הם כשרוניים, וכועסים עליהם, ואז הם שואלים את עצמם: "אז מה אני, הרי כשרון יש לי, אז למה אני לא מצליח? כנראה שאני רשע גדול ואין לי תקווה! או שיש לי כזה מין שכל של רשעים, שמועיל רק לדברי חולין, אבל לא לדברי קדושה". אז כאמור, ה'כשרון' איננו מספיק. כדי להצליח בתורה ומצוות, צריך גם יכולת התמדה, והרבה!...

שאלה: "איפה כן נמצא כח הבחירה שלהם?"

ברם צריכים לידע, אם כנים הדברים הללו, וכי אבדה תקוותם של נערים אלו ח"ו, שהרי אם אינם מסוגלים כל כך לבחור בטוב, מה יעשו מעתה.

תשובה: הבחירה שלהם היא לא לצאת **בעצמם** מהמצב, אלא לאפשר **לאחרים** לעזור להם, וכמובן הם נדרשים לשתף פעולה עם העוזר, כמו שנאמר עזוב תעזוב "עמו".

על כן, כאשר אני שומע דיבורים שונים כלפי נערים/נערות מתמודדים [בדרך כלל מצד מחנכים, ולפעמים גם מצד הורים], בסגנון של: "אנחנו נותנים לך חודש לעשות שינוי עם עצמך ולתפוס עצמך לידיים", אני שוחק על הדיבורים הללו, כי זה אף פעם לא יקרה. אין להם שום דרך לעשות את זה לבד! ב"ה זכיתי להכיר מאות נערים מתמודדים שחזרו בתשובה, והמכנה המשותף לכולם היה שזה נעשה ע"י עזרה של אחרים. לא לבד.

שאלה: "אכן הוא צריך עזרה חיצונית, אבל הוא לא מוכן לקבל אותה!?"

כדי להשיב על שאלה זו, נדרש מאמר בפני עצמו, ואין כאן המקום. התשובה בקיצור נמרץ היא, שכמעט כל נער כזה מגיע בחייו לאיזו צומת דרכים שבה הוא קולט שהוא אכן צריך עזרה, ואז הוא מתחיל בתהליך שקט של חיפוש אחרי מישהו שיעזור לו, ובס"ד בדרך כלל הוא גם מוצא.

למעשה, לא משנה באיזה מצב בדיוק הוא נמצא כעת, אם זה בשלב ה'ירידה', או בשלב ה'חבטה בקרקע', או בשלב ה'הרהורי תשובה', בכל מקרה אחת התרופות העיקריות והקריטיות עבורו היא פשוט - **שיבינו אותו**.

ה. להחליף את הגישה השיפוטית בגישה רפואית

לאחר שהבנו, כי תהליך הנשירה אינו מתרחש באשמת הנערים או הנערות העוברים אותו, והוא בעצם נכפה עליהם בעל כרחם, הגיע הזמן לאמץ שפה אחרת לגמרי ביחס לנערים מתמודדים. במקום 'שפה משפטית' - 'שפה רפואית'!

בכל פעם שהורה מתחיל לדבר 'משפטית' ולפרט את האשמותיו וטענותיו כלפי הילד, אפילו שלא בנוכחותו [כגון: 'איך הוא מעז להסב לנו כזה צער? איך הוא לא מתבייש מעצמו לפרוק עול? הוא לא חושב שיתן דין וחשבון על עברותיו? לאן נעלמו כל המידות הטובות שלו?'], וכדומה] רצוי שיחליף את דיבורו לשפה 'רפואית', כך שהשאלות שישאלו יהיו כאלו: 'מה עובר כעת על נפשו המסכנה? איך אפשר לרפא אותו ממחלתו הרוחנית? הוא אבוד, כיצד אפשר לעזור לו למצוא את דרכו חזרה?' וכדומה. המשימה מתחילה במחשבה. בכל פעם שהורה או המחנך, מרגישים כלפי הילד רגשות זעם, כדאי שיתיישבו בדעתו, ויחליפו אותם ברגשות חמלה ורחמים. כי הנער מרגיש היטב איך הוריו חשים כלפיו. בשפה זו מדברת גם התורה, כדלהלן:

כתוב בנביא יחזקאל, פרק לד: וַיְהִי דְבַר ה' אֵלַי לֵאמֹר. בֶּן אָדָם הִנְבֵּא עַל רוּעֵי יִשְׂרָאֵל הַנְּבֵא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם.. אַתְּ הַנְּחִלֹת לֹא חֲזַקְתָּם וְאֵת הַחֹלֶה לֹא רִפֵּאתָם וְלֹא שָׁבַרְתָּם לֹא חֲבַשְׁתָּם וְאֵת הַנְּדָחַת לֹא הִשְׁבַּתָּם וְאֵת הָאֲבֵדֹת לֹא בִקְשַׁתָּם וּבְחֻזְקָה רִדִיתָם אֹתָם וּבְפָרֶךְ. וְתַפּוּצִינָה מִבְּלֵי רֵעָה וְתַהֲיִינָה לְאֶכְלָה לְכָל חַיַּת הַשָּׂדֶה וְתַפּוּצִינָה. יִשְׁגּוּ צִאֲנֵי כָּל הַהָרִים וְעַל כָּל גְּבְעָה רָמָה וְעַל כָּל פְּנֵי הָאָרֶץ נִפְצוּ צִאֲנֵי וְאִין דֹּרֶשׁ וְאִין מִבְּקֵשׁ (ספר יחזקאל פרק לד).

ומבאר בפירוש 'ממלכת כהנים' לרבי משה דוד וואל, תלמיד הרמח"ל, דברים המרעידיים כל לב: **אַתְּ הַנְּחִלֹת לֹא חֲזַקְתָּם** - אלו הם החלושים באמונתם, שהיו צריכים להחזיקם בדברי תורה שהאור שלה מחזיק את הלבבות.

וְאֵת הַחֹלֶה לֹא רִפֵּאתָם - אלו הם העבריינים שהם חולי הנפש והיו צריכים ללמדם דרכי התשובה שהיא רפואתם כידוע...

וְאֵת הַנְּדָחַת לֹא הִשְׁבַּתָּם - אלו הם אותם הרשעים שנתגברה עליהם כל כך הסטרא אחרא ברוב פשעיהם עד שהביאתם להמיר את דתם, ואף על פי כן היו צריכים אלו הרועים להשתדל אחריהם כדי להשיבם שלא תחסר הקדושה מן הניצוצות שלה, וללכת בדרכיו יתברך שתמיד חושב מחשבות לבלתי ידח ממנו נדח. **יִשְׁגּוּ צִאֲנֵי כָּל הַהָרִים** - ואמנם השם יתברך ברחמיו הגדולים עשה מויד כשוגג, מה שהיו יוצאים כמה וכמה מישראל להדבק בדרגין מסובין... מפני ההנהגה... של הרועים... זהו שאמר [הכתוב] בלשון שגגה: **יִשְׁגּוּ צִאֲנֵי כָּל הַהָרִים**. [וראה דברים בסגנון דומה, בספר חפץ חיים על התורה עמ' ש].

והי איפוא הגישה הנכונה ביחס לבחורים אלו; 'חולים', 'שבורים', 'צאן נידחת' ו'שה אובד'. ככל שנוסיף לאמץ לנו שפה זו, ויותר מכך - לאמץ גישה פנימית של חמלה וריפוי, כך יתגברו סיכויינו להחזירם הביתה. פעם ניגש אלי אחד התלמידים, בחור עדין נפש אשר הרבה הרפתקי עברו עליו, ומכל מקום הוא משתדל להתחזק כפי כוחו, וסיפר: "לפני מספר ימים היתה לי שיחה עם אבא שלי, והוא אמר לי 'אתה יכלת להיות בחור מצוין כמו אחים שלך, ומשום מה החלטת להביא את היצר הרע עליך מרצונך. הכל באשמתך'. השיחה הזו שברה אותי לגמרי, שהרי רק אני יודע כמה אני מתאמץ בחירוק שינים להתגבר על היצר הרע, ולא לעבור עבירות, וגם לקיים מצוות כמה שאני יכול, ועכשיו הוא אומר לי שהחלטתי לבחור ביצר הרע?! לא נשאר לי עוד כח להמשיך..."

והשבתני לו: "בדרך כלל אני לא מביע דעות בפני בחורים על הוריהם, אבל במקרה הזה אני חייב להגיד לך את האמת, שאבא שלך טועה. אתה, אני והקב"ה יודעים את האמת, שהמסלול שאתה עובר נכפה עליך, ולא אתה בחרת בו. אבל - בבקשה תדון את אביך לכף זכות, אל תכעס עליו. יש לו תכונות אופי שונות ממך, ויתכן שאין לו כלים להבין את מה שעובר עליך". ונחה דעתו.

ברוך ה' הבחור הזה זכה להשלים את תהליך התשובה המורכב, והקים בית של תורה ועבודת ה', ומיותר לציין שזה היה בגלל הגישה שלנו **ולמרות** הגישה של אביו.

לפעמים אני ממליץ להורים, לדמיין אותו בתוך הבור. פשוט עיצמו עיניים, ודמיינו את בנכם כאילו הוא נמצא בתוך בור עמוק, בלי סולם או חבל, ומושיט ידיים למעלה, וכמו זועק 'הצילו', אבל הוא לא יודע איך לבקש את זה במילים, ולא רק זה, מרוב בלבול הוא אפילו אומר 'אל תוציאו אותי', אבל אתם מבינים שבתוך תוכו הוא מתכוון לצעוק: "הצילו!"

זהו הכלי המעשי הראשון והעיקרי בכל טיפול בנוער מתמודד - **לגלות הבנה למצוקתם!** כאשר ההורה/המחנך/החונך, או סתם כל אדם מהקהילה החרדית, משדר לנער שהוא מבין את קושי מצבו ומצטער עמו בצער, מבלי להאשימו, אזי הוא מעניק לנפשו השבורה נטפי עידוד ונחמה, וכך הוא מקבל עוד קצת כח, שיאפשר לו בסופו של תהליך להתרפא ולחזור בתשובה.